

წალიწალი
პირველი

13 ოქტ.
1877 წ.

საზოგადოებრივ და სალიტერატურო გაზეთი.

გამოდის ხუთშაბათობით

ხელის მოწერა: ტფილისს, ჟიგერისა რედაქციასა, მთაწმინდის ქუჩასა, შიოკვის სახლებსა შემოდ. № 5 ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

„ჟიგერის“ ფასი 1877 წელს.

ათის თვისა, ეკუთვნის და ეკუთვნის . . . 6 მან. —
თითო ნომერი . . . . . — 15 კაპ.

თუ საჭიროება მოითხოვს, რედაქცია გასწორებს და შე-
მოკლებს დასაბუთებულ გამოცემებში წერილებს.
განცხადება მიიღება ქართულსა და რუსულს ენაზე.

საქართველოს მატრიანე: — II. საზოგადოებრივი მიმდინარეობა. — III. საზოგადოებრივი ამბები: საზოგადოებრივი, ავსტრიულ-უნგრული, ოსმალური. — IV. ომის ამბები. — V. მკვლელობის შედეგები. — VI. ჩვენის ხალხის განათლება, სკოლის-
ნობა და მკვლევარები — VII. ბრძოლა რომის დასაწყობ-
დად. — VIII. განცხადება.

საქართველოს მატრიანე

ტფილისი. 1-ს ნომერს ჩვენში უნდა მოხდეს სოფლის მოხელეთა არჩევანი. მაგრამ საკითხავი ის არის, მოხელეთა გამოცხადებით, გამოცხადება საკეთილდ გლეხთა ბედისა თუ არა. არა მგონია, უნდა და მისი შვილი ორივე ღმერთმა დაწესებულსა, იტყვის ამასვე გლეხი, იმიტომ-რომ იცის მის სურვილს ამას არა აქვს.

ვის არ ეტყობა ის სამდურავი, რომელიც ისმის ყოველის მხრით დიდისა და ზაცარისაგან სოფლის მოხელეებს. ამ მოხელეების გამოცხადება არც ხალხისა და არც თვითონ მთავრობისა. ამის მიზეზი მრავალია და მრავალთა შორის დიდს შესანიშნავია ის, რომ სოფლის მოხელეთა არჩევანი უთავ-ბოლოობით განაწესებულა, წამსდარი და გაუზარებელია. არავინ დასდევს, არავინ ზრუნავს, რომ არჩევანი მართლად არჩევანი იყოს და არა არჩევანის ბერბერობა. ხალხსაც ამ ბერბერობის ძველებს გული წაუხდა; ხალხმა დააჯერა გული, რომ მის ნებას არავინ კითხულობს, მის სურვილს არავინ დაწესდევს, — და იმ ნებასაც და იმ სურვილსაც გულში იმარხავს შიშითა თუ სიფთხილითა

ამიტომაც თავსვე წამოაჯდებათ ხალხში იმისთანა მოხელე, რომელიც არც სურვილითა და არც წესურთ.

ამ მიზეზის სათაურთა კიდევ ის არის, რომ არჩევანის დამწყობთა და გამგებელთა დაწესებულებით, რომ თავი და ბოლო სოფლის მოხელეობის წამსტყობის რიგინი არჩევანისა და რიგინი არჩევანი კიდევ მაშინ იქმნება, როცა ამომრჩეველი სრულად თავისუფალია არჩევანში. ამიტომაც ისინი მეტად გამოეფილნა არიან ხალხში, როცა ხალხს იასაულებს მთრახვით მოარეკენ, ერთს-ორს დააფიქრებენ, ეს კაცი გვიანდა, ჩაწესებენ ამას ქალაქში და წარადგენენ, საცა ჯერ არს, დასამტყობებლად. მორჩა და გათავდა, არჩევანი შესრულდა. გულმტკიცებული გლეხი კი გულხათოუქილი დაღუნავს ხალხში თავს და წავსა შინ თავის ქვევით. ნუ თუ ეს მართალი არჩევანისა და არა არჩევანის სასაცილოდ აგდება! ნუ თუ ამ გვარს თამაშის შეუძლიან კეთილგონიერი გლეხი მიიზიდოს! ამიტომაც გლეხი ურჩიოს არჩევანსა, კრიდება, თუ შეეძლება, გაეძევა კიდევ, ამიტომაც არჩევანის გამგებელი იძულებული არიან ჯახით და მთრახვით მოარეკონ და შეაგროვონ გლეხნი, თორემ გლეხი ნებით არ მივა არჩევანში, რადგანაც არც იმედი აქვს სიტყვას გაიყვანოს და არც თავისუფლება — თავისი სურვილი გამოაცხადოს. ამომრჩეველი მოხელეების უფრო ბევრგან პრინციპია ხალხში. . . . გლეხთა ყოფნა არჩევანში მატრიანე თავის არის და არა საქმისათვის.

საწყალი გლეხი! რაც უნდა კეთილი საქმე დაუწყეთ, ბოროტად გადაქცევს ხალხში. საკვირველს ბედსვე არის გაჩენილი ეს ჩვენი გამოცხადებული, ჩვენი მარჩენელი სულთქი.

ნუ თუ არა ეშველება რა, რომ ეს სასაცილო და უკვანო ანჩევანი რიგის ანჩევანად გადაქცეს? ნუ თუ არას გზით არ მოველებო, რომ გლეხმა თავისუფლად, უშიშრად გამოეხატოს თავისი სურვილი მისზედ, თუ ვის იჩივებს და ვის არა. რა არის ამისათვის საჭირო?

ზიარებელი ის არის, რომ არც ერთი პოლიტიკის მოხელე არ გაერაოს ანჩევანში არას გზით და არა საქმისათვის. სასტიკად უნდა აკრძალოს რომ არც ერთი მათგანი არც კი ეჩვენოს ხალხს ანჩევანის დროს.

მეორე ის არის, რომ წინადადეგ, ვიდრე ანჩევანი გაიმართლებს, შეესდგეს ჯეროვანი სია ამომჩიველთა გლეხთა იმ ჯიხონის მიხედვით, რომელიც ამისთვის დაწესებულია.

მესამე კიდევ ის, რომ ანჩევანი დაფარულის კენჭის ყრით მოხდეს ხალხი, უსათუოდ დაფარულის კენჭის ყრით და ყოველი ანჩევანი უამისოდ მოხდენილი უარყოფილი იქმნას.

სიების შედგენა, მათი შემოწმება და აგრეთვე თვალ-ყურის ჭერა მისზედ, რომ ამომჩივე დაფარულის კენჭით იყოს, მიენდოს საკუთრად ამისთვის დანიშნულთ მთავრობის კაცთა და თუ ეს ვერ მოხერხდება, გუბერნიის გლეხთა სასამართლოს წევრთა რომელიც სასტიკად უბრძანოს, რომ გარდა ამისა, არა ვითარი მონაწილეობა არ მიიღონ თვით ანჩევანში და თუ ამასედ საჩივარი რამ იქმნას, სწრაფად გაისინჯოს და დამნაშავე სასჯელს მიეცეს ზიარებულთა და დაუწოდებულთა.

ჩვენ არ ვიტყვით, რომ ყოველ ამით გამოთვლდეს გლეხთა თვით-მმართველობის წყლული; უბრუნებო იქნება ჩვენგან, რომ ხსენებული ზომებიერება უბრარი წამალი გვეტონოს სათავიშვიე გაბრუნებულის საქმისა; უბრუნებო იქმნება მარტო ამ ზომიერებაზედ და გემყაროთ და ვიღადადოთ, რომ არსად საქმე არ გაბრუნდება და ყველგან რიგისი ანჩევანი მოხდება. ჩვენ ეს ზომიერებანი ვაჩვენებთ იმ იმედით, რომ მათის წყალობით ცოტად თუ ბევრად ანჩევანი ხალხის თავისუფალს სურვილზედ იქმნება მიგდებული და თავისუფალი სურვილი ხალხისა კიდევ ხადრეხამად გვხდის რომ კარგს კაცებს მიწსცემს მოხელეობას თუ ყველგან არა, ზოგან მანც და არა ესე ხელადებით წამლისხამს თავზედ წხელობით წამხდატოთ და მავნებელთა.

— ჩვენ შევიტყვით, რომ სოფ. ჩუძლავში ხალხი თურმე ვენახების კრეფას შეესდგომოდან. შიშისნობის გამო მოვარდნილიყო ჩუძლავში პოლიტიკის პრისტივი, დაეფთხო ხალხი, აქ რას აკეთებოთ, ლაშის ლეკებმა ქვეყანა აიკლონო,—და სულ ყველანი ტყეში გაბრუნებო. თუ ეს მართლაც, მას რაღას ემდურის კახელებს, რომ ლეკებს შეუშინდნენო. თუ მთავრობის მოხელენი ასე გულმაგარნი არიან და ასე გულს უმგრებენ ხალხსა, საწყალობა უმწეო გლეხმა რაღა ქმნას, თუ ტყეში არ დაიმალება. როგორც მღვდელიც, იმისთანა ერთი.

— კახეთში მოსავალი ღვინისა ძალიან ნაკლებ მოსულა. ღვინის ფასს ძალიან აუწევია. მთელი კახეთი სავსეა თურმე სირაჯითა. პური და ქერი კი ჯერ ისე არ გამოიღებულა როგორც ტფილისის მარხაში და ქართლშია.

საპოლიტიკო მიმოხილვა

საკვირველი რამ არის საფრანგეთის ქვეყანა. ხომ დამარცხდა კიდევ, ხომ გერმანიამ აგლოჯა ხუთი მილიარდი ფული, წართვა ქვეყნები, დაქსცა, დაამდალა, ვითომ მიწასთანაც გაასწორა, ხომ ხელმწიფეც ჩამოაბრძანეს ტასტიდამ—ხომ სულ ეს საშინელი ამბები დაკმართა საფრანგეთს, მაგრამ მანც ქვეყნის თვალს იმაზე მიქრულია. ახა სად არ არის ხალხი, მაგალითად, ერთის პარლამენტის გადაყენება და ხალხის ამომჩივე, მაგრამ ახა სხვა რომელიც ქვეყნის პარლამენტის გადაყენებამ და ხალხის ამომჩივის ღოდინმა ესე შეათურებუნა მთელი ევროპა, როგორც საფრანგეთისათითქმის მთელის ევროპის პოლიტიკა შეკრთა ამ ამბის გამო დაფერიც იცვალა იმის მიხედვით თუ ვინ რას მოელოდა საფრანგეთის ანჩევანის შედეგად. 16 მისამდე ესე იგი, ძველის პარლამენტის გადაყენებამდე, გერმანიის ისე აშკარად არ თანაუგრძობდა რუსეთს აღმოსავლეთის საქმეში, როგორც მსუგან. თუმცა გერმანიის იმპერატორი ზოგიერთჯერ ჩამოაგდებდა ხალხი სიტყვას რუსეთის სასარგებლოდ, მაგრამ ბისმარკი ხმას არ იღებდა, და თუ იტყოდა რასმეს ამ საგნის შესახებ, ისიც ისე იტყოდა, რომ უფრო არა იყო ვიდრე ჭო. ერთხანად ხმაც დაგდეს, რომ ბისმარკი სამსახურიდამ დათხოვნას ლამის, რადგანაც აღმოსავლეთის საქმის გამო იმპერატორს არ

ეთანხმება. იმის სმაც დაგდეს ვითომ ამ შემთხვევაში გერმანიის ხალხიც ბისმარკისაკენ არის და რამდენიმე ყრილობაც იყოფო, სადა ხალხმა ეგ გამოთქვა.

ხოლო მაკ-მაგონმა სალდათურად გაიქნია ორივე ხელი თუ არა და 16 მაისს გადააყენა ძველი პალატი, ესე იგი განაპირობა რესპუბლიკური და ან-ფორას ქვეშ იმყოფდა ბერებს, მღვდლებსა და მათს ამოყვანა კლერიკალებს, გერმანიის დიდს საგონებელში ჩავარდა. ბისმარკის აქვარად რუსეთის მხარე დაიჭირა, ვითომ რა არის, თუ გამოიჭირდა და საფრანგეთმა, კლერიკალების მოძღვრებით, ომი ამიტყახა, რუსეთმა ზურგი გამოამატკოს, რაგორც ამას წინად გამოამატკოს. რესპუბლიკელთ განაპირობამ და კლერიკალების ფეხზედ წამოყენებამ საფრანგეთში ბისმარკი შესინა იმოდენად, რომ თავის სახსენად იძულებულ იყო რუსეთის მხარე დაეჭირა. ევროპაში სხვაზედ, გარდა იტალიისა, მას იმედი ვერ ექმნებოდა, იმიტომ რომ ავსტრია დიდი ხნის გულნატკენია ბისმარკისგან. თუნდ ეგრე არ იყოს ავსტრიაში დიდი გავლენა აქვთ დღეს აქამოდ კლერიკალებს, და სხვათა შორის ამის გამოც ავსტრია უფრო საფრანგეთის მხარეს დაიჭირდა, თუ იქ კლერიკალები გამარჯვებდნენ, ვიდრე გერმანიისას, რომელთაც, რაგორც ვხსენებთ, ძველი ანგარიშებიცა აქვს გასასწორებელი.

ხოლო ინება დიერთმა და საფრანგეთში გათავდა არჩევანი ახლის პალატის დეპუტატებისა, გათავდა და გამარჯვება მანც კიდევ რესპუბლიკელთ დარჩათ, თუ იტყოს გამოარჯვება ისე სრული არ არის, რაგორც მკლადნენ, კლერიკალებს კი და მათს მაგვარს პირში თითი გამოკვლათ მას ბისმარკს ცოტად გულზედ უნდა მოშეებოდა ამის გამოც, და ჩვენის ფიქრით, ამ მოშეებზედ მის პოლიტიკასაც ცოტა თუ ბევრად ფერი უნდა შეეცვალას აღმოსავლეთის საქმის თაობაზედ. აი ჯერ უნდაც სტამბოლიდამ ხმა გავრცელდა, რომ ვითომ გერმანიის ელჩი პრინცი რაისი მიმხრობია ავსტრიასა, რომელიც შერიგების ფიქრს შეჰსდგომია თურმე სტამბოლში. ეს თუ მართალია, რუსეთის საწყენი საქმეა, იმიტომ რომ რუსეთს ადრეულად ვისივე გარევა აღმოსავლეთის საქმეში სულაც არ უნდა და თავის წინააღმდეგობად მიანია. მაგრამ ბისმარკი ფრთხილი და ეშმაკი კაცი იგი ცხენს არ გაატყენებს, ვიდრე ორსავე სადავეს ხელში არ ჩაივლებს და მაგრად არ დაიჭრის.

საქმე ესაა იმასეა, ჭფიქრობს გონის ბისმარკი, მაკ-მაგონი დაემარჩილებს ამ აქვარად გამოთქმულს ხალხის სურვილსა და მით სრულიად დამაშვილებს მეცა და სხვასაც, თუ ერთს სალდათურად კიდევ გაიქნეს ხელეებს, ხალხის სურვილს წინააღმდეგობას გაუწევს და მით ისე დრუბლით დაჭყარავს მშვიდობის მშესა, რომელიც ესაა ცოტად თავი გამოჭეო დრუბლებიდანა.

ამსეოდ ტრიკალებს ესაა ევკლას არი, ვისაც კი საფრანგეთის პოლიტიკა ასე, თუ ისე შეეხება.

ბისმარკს ძლიან უნდა სურდეს, საფრანგეთის მხრით შიში თავიდან იცილოს, რომ აღმოსავლეთის საქმეში ისე მოქცეს რაგორც გული უთქვამს და არა ისე რაგორც გარემოებს იძულებულ ჰყოფს.

საპოლიტიკო ამბები

საფრანგეთი. რას იქმს მაკ-მაგონი ამის შემდეგ, რომ მისმა წინააღმდეგმა დასმა გაიმარჯვა და ხალხმა აშკარად ხელსლავ დაუძტვიცა ქვეყანას, რომ რესპუბლიკა უნდა და არა სხვა რამე წყობილება. ამას ჭკითხულაბს ევკლას საფრანგეთშიცა და საფრანგეთის გარეთაც.

ერთის რუსის გაზეთის გარკვევნიდან იწერება პარიჟიდან, რომ მაკ-მაგონი ფიქრობს, თუ რესპუბლიკური ძლიან გამარჯვებენ და ხალხი ძლიან ბევრს იმათგანს ამოარჩევს ახლის პალატისათვის, მაშინ გადადგები ხემის თანამდებობიდანა და იმავე დროს ამ თანამდებობას გადაეცემ ერთს იმისთანა მხარხიელ დენერალსა, რომელსაც უფრო დიდი ხმა და გავლენა აქვს. ხოლო მაკ-მაგონის მეუღლე, რომელიც აუფლებია მის მოძღვარს აბატს ბროლსა, ჰსცდილობს, რომ ეგ თანამდებობა დაელოცოს ლეგიტიმელს, რომელიც მაშინვე სასელმწიფო ტასტზედ დასვაგს გრათს შამბოლსა. უფრო საქმიანი კაცი კი, მაგალითურ, ეპისკოპოსი დიუზანლე და მინისტრი ფურტუ ჰსცდილობენ ეგ თანამდებობა ბონაპარტელს დენერალს ჩაუგდონ.

მართლამაშს ჭფიქრობენ თუ არა რესპუბლიკის მტრნი, არ ვიცით. ხოლო ამისი თქმა კი შეგვიძლია, რომ თუ მაკ-მაგონი დაიძრა თავისის ადგილიდამ, რესპუბლიკელთ თავისი კაცი ჰყავთ რომ მის ადგილას დასვან. ეგ კაცი გრეთა, რომელიც გამოეტამ აუარებელის ქებით მოჭყენა, როცა თავისი სახელოვანი სიტყვა წამოჭსტყვა ამომჩვეულთა წინაშე ბელგიში (ერთი უბანია პარიჟის) 28 სექტემბერსა.

გამბუტამ ვი თვითონ თავიდან აიცილა ეგ თანამდებობა და ჭსტქვა სხვათა შორის: „ვიდრე მკ თანამდებობას მივიღებდე, ჯერ სჯდის სამსახური უნდა გავუწიო და მით ღირსი გავსდეო. როცა ღირსი შევიქმნები, მაშინ მივიღებ მკ თანამდებობას ჩემთა თანამემამულეთაგან:“

საფრანგეთის გარეშე საქმეთა გამო კიდევ იმას ვიტყვი, რაც გვითქვამს: გერმანიის დიდის ეჭვით უუურებს საფრანგეთსა და მასთან ავსტრიასაცა. რომ ამასევე სხუთანი მიზნები აქვს გერმანიას ეგ ცხადდა ჭსხანს შემდეგის გარემოებიდან. ტიერს თავის სიკვდილის ორის კვირის წინა, ამბობენ, ლაზარკი ჭქონის ინგლისის ელჩთან ლაიონსთან ჰარიუში და ამ ლაზარკიში სხვათა შორის უთქვამს: „ესაა, როცა რუსეთმა თავისი ძლიერება დამარხა, ვაი დროს ის უბედურება მოვაცალათ ევროპას, რომელიც მას შეემთხვევა ამ უკანასკნელს ოცს წელიწადში. ამასევე ადგილი და შესაფერი ანა იქნება რა, რომ ავსტრიამ, ინგლისმა, საფრანგეთმა, დანიამ და გოლანდიამ ერთმანეთს მხარი მიჭსტენ და ერთად იმოქმედონ. ერთად უნდა ეცადონ, საქმი განსეთქილებამდე მიიყვანონ და გარეოონ, განცალკევონ ჰრუსსია, რომელიც თავისდღეში ვერ გაუმდგრდება ამ ძლიერს ერთობასა. მაშინ შესაძლო იქნებოდა აღმოსავლეთის საქმი ისე დაჩქეს როგორც იყო ომამდე, ოსმალთ სულ შეუსებლად იქმნას, ავსტრიამ თვისივე ადგილი დაიბურას გერმანიისში, საფრანგეთმა და დანიამ დაიბრუნონ თვისი ჩამორთმეული ქვეუნიები და გოლანდიამ თვისი თავი დაისხას, რომ გერმანიამ არ გადაჭყლანოს.“ ღორდ ლაიონს ამასევე არც ანა უთქვამს და არც ჭო, მხოლოდ დიდილი მოსვლია.

გაზეთი „Temps“ გვაცნობებს, რომ ამ რიგად მორიგდა სხვა და სხვა დასთა შორის არხევანის კენჭი: სულ ამორხეულნი 516 დეპუტატი, ამათ შორის 317 რესპუბლიკელია, 99 მონაპარტიელი, 45 მონარხიელი, 44 ლეგიტიმელი და 11 ორლენელი.

აშსტრი-ჰენგარი. ავსტრი-ვენგრია მეტად კუდს იქნეს, ასე, რომ თვით ბისმარკსაც, ამ გულთამხილავს განსაც ვი, ვერ გაუგია ბოლოს და ბოლოს ავსტრიის ვის რაზმში ჩადგება. ამ მოკლე ხანში ინგლისს უცდია, ეგები როგორც ანდრასის შერიგების შეამდგომლობა

მივადებინოვო რუსეთისა და ოსმალთა შორისა, მაგრამ ანდრასის გადაწყვეტილი უარს უთქვამს. ეს იმის ნიშანია რომ რუსეთთან მეგობრობის დადგევა ჯერ მანინ და მანინ არა სურს ავსტრიასა. ამავე დროს ავსტრია ჯარს აგრეკებს ტრანსალპანიისში ვითომ იმისათვის, რომ იქ რადაც შეთქმულობა აღმოჩნდა ვენგრელებისა და გუღში ვი მგონია სულ სხვა აზრით აგრეკებს. ამავე დროს ავსტრია რუსეთის ერთგულს მომხრეს ჩეხნოვრობის ემუქრება, ამას იქით ფეხი აღარ გადაჭსტდო, თორემ მე ვინც შენიღ და ლამის ომი სრულად შესწყვეტანოს. ერთის სიტყვით, ტოკავს აქედ-იქით ავსტრია. ანლა ამას ის დაუბატეთ რომ მოხერხებული ინგლისი, ოღონდ ვი აღმოსავლეთის საქმი შე მომემხრო და, იქნება, ჭზიდდება ავსტრიას ძველის დადების წამალს რაც გერმანიამ ჩამოაართო, იმის დაბრუნებას, საფრანგეთთან კავშირს, გამარჯვებას ჰრუსსიაზე და შექენას-დავარგულის სახელისას და დიდებისას, — და მაშინ ცხადი იქნება ყველასათვის, რაც ატოკებს ავსტრიასა.

— ჰარიუიდან 8 ოკტომბერს დეპუტა მოვიდა, რომ აქ ჰოლიტიკის მოღვაწეთა შორის სმა დადისო, ვითომ ავსტრიის მინისტრს ანდრასის გამოუტყდადობა, რომ რუსების გამარჯვება მტრე აზიაში კარგს შემთხვევას ვამდლესო შერიგებისათვის შეამდგომლობის ცდას შეუდგეთო, მაგრამ ამაში თანხმობას მე არ მივიღებო.

ოსმალეთი. ჯერ იმოდენა დრო არ გასულა, რომ შეგვეტეო გაზეთებიდან იმის ამბავი თუ რა მოახდინა მუსთარ ფაშის დამარცხებამ ოსმალეთში. 24 სექტემბერს სტამბოლიდან ვი იწერებთან, რომ ოსმალეთი ყოველს დონისიებებს ხმარობს სასტიკად და მედგრად დაუსუდეს მტრსა და განაგრძოს ბრძოლა მთელის ზამთრის განმავლობაშიც. სამსედრო სამინისტრო ემზადება რომ თბილი ტანთ და ფეხს სცემელი დაურვიგოს საზამთროდ ჯარს 400,000 კაცს ევროპაში და აზიაში. გაზეთი „Observer“-ი ამბობს, რომ ასაღს რაზმებს ჯარისას აგრეკებენო. იმ ჯარის გარდა, რომელიც ოჩხანიეში ჭევით დიდძალი ჯარი უუენიათ სოფიაშია და აქედამ მიმაკალი ჰლენაში გზა სულ სანგლებით არის გამაგრებულიო. მესამე ლაშქარი ოსმალთა ადრინაოზლოშია გამზადებული წასსვლელად იქით, საითაც საჭირო იქნებაო.

მ ბ ი ს ა მ ბ ე ბ ი

— ვინადამ გაზეთს „Голосъ“-ს ქსწკრენ 6 ოკტომბეს, რომ აქ უოკულებან ძალიან დიდ მნიშვნელობას ახლკენ მუსთარ-ფაშის დამარცხებას:ო. უოკული გაზეთით თვით ოსმალთა, მომსრენინც კი, აღიარებენ, რომ ამ დამარცხებთ უოკულივე ბრძოლა მცირე აზიაში გათავებულა:ო.

— 5 ოკტომბეს გაზეთის Кавказ-ის კორესპონდენტი იწერება, რომ 3-ს ოკტომბეს ჩვენ ტყვედ დაგვრჩია 26 ბატალიონი, ორი ღენერალ-ლეიტენანტი ომერ და რეშიდ ფაშები, სუთი ღენერალ-მაიორი: შუკუთ, ომერ, ოსმან, მანჭმუდ და შტაბის უფროსი ქსანსი, ოცდაათი შტაბ-აფიცერი, 211 ობერ-აფიცერი. 36 ზარბაზნი ავიდეთ, ორი ბაიზალი, და რამდენიმე ათასი თოფი. მუსთარი დაჭრილია. ჩვენი ზარალი 1,200 კაცი მკვდარი და დაჭრილი.

— სელმწიფე იმპერატორს უმაღლესად უწაღლობება მისის იმპერატორის უმაღლესობის კავკასიის მხედრობის მთავარ-სარდალას:თვის წმ. გიორგის ჯვარი მცირელოს სარისისას.

— იგივე კორესპონდენტი იწერება 9 ოკტომბეს კურგე-დარდამ: უოკულ დღე ვაჭერთ დაშორებით ჯარის კაცთა მუსთარის მხედრობისას. ტყვისა და დაულის რიცხვი ავიდა 280 აფიცარმდე, 7,000 ჯარის კაცმდე და 42 ზარბაზნამდე. მუსთარ ფაშა აწერუმს გაიქცა. ჩვენი ჯარი გარს შემოერთეს ყარსსა. უმთავრესი სადგურნი ჩვენის ჯარისა დიდ-თუქმაშია. *) ჩვენი ზარალი 3 ოკტომბეს შედგება: მკვდარია 7 აფიცერი, 223 ჯარის-კაცი, დაჭრილია 41 აფიცერი, 1,076 ჯარის-კაცი, გაქვწილია 8 აფიცერი, 64 ჯარის-კაცი. ყველასევე მომატებულად დაზარალდა ერვიანის და გრუნისსკის ზოლები, რომელთაც ავლიარი აიღეს. იზმაილ-ფაშა უკან იწევს, მას კვალში უდგას და ქსდენის ერვიანის ჯარი ტერ-ღუკასოვისა.

— მთავრობის დეპუტა კურგე-დარდამ 9-ს ოკტომბეს გაცნობებს, რომ იზმაილ ფაშის ჯარი 2-ს ოკტომბეს დაჭსტვიამ 27-ის ბატალიონით ღენერალ ტერ-ღუკასოვის ჯარს, მაგრამ ჩვენ ჯარს უკუე-უქცვიამ. 4-ს ოკტომბეს ღამით იზმაილ ფაშა თავის ჯარით აყრი-

ლა თავის ბანაკიდან და უკან წასულა. ტერ-ღუკასოვი უკან დაჭსდევნებია. 5-ს ოკტომბეს სოპრის უსასხებს ზოდ-ზოლუკენიკას ჰედინის წინამძღობლობით მოუმწვედვიათ სოფ. ზოჩასთან ოსმალთა გუნდი და სულ ტყვედ შეუზ-ყრიათ; ტყვეთა შორის 23 აფიცერი და 200 ჯარის კაცი, დაუღად დაწრომით სამი ზარბაზანი. ჩვენი ზარალი ოცს ოკტომბეს 24 ჯარის კაცია, ისიც დაჭრილი და გაქვწილი.

— 2-ს ოკტომბრიდან სამსრეთის დაღისტანი დამ-შეიდლა, შუა-დაღისტანში კი 3-ს და 4-ს ჩვენებს სოფ-ლა ქქინათ განდგომილებთან სოფ. ლავაშის ასლა. ამ საქმეში ნამძარს ადგილს დაწრომილა 300 მკვდარი ღე-კი და მზავალი აღებუი, ცხენი და სხვა ქენება დაუურ-ვისებიათ. ჩვენი ზარალი 24 ჯარის კაცია მკვდარი თუ დაჭრილი.

— ღუნაიასედა და ბაღასის სასკვარ-კუნძულსედა კიდევ შესანიშნავი არა მომდარა რა. სულემან ფაშა თავის ბანიდან დამრულა და უკან დაუწვიამ, ვითომ ავის დარბობისა და ცუდის გზების გამო. ჰლეკას ასლა ჩვენი ჯარი სახკლებს იკეთებს და ისე მიდის წინ. ამბობენ, ჩვენი ჯარი ერთსელ კიდევ მივა ჰლეკასედა იერშითათ, თუ აიღოა სომ რა კარგი და თუ არა, აქ ცოტას ჯარს დააგდებენ თვალურის საჭკრად და სხვას კი სხვავან მიაშველებენ. ჰლეკინადამ ამას წინად ოცდაათი ჯარის-კაცი გამოქცულა და ჩვენებთან გადმოსულა. ამათის სიტ-ყვით, ოსმალს ჯარი ჰლეკანში სურსათს მოკლებულია და ისე ღონე მისდილია უჭმელ-უსმლობით, რომ ომის თავი აღარ აქეთ. ამბობენ, რომ ოსმალთ დაუცლიათ მერე გრივიცის სახკალი, მხოლოდ ნიდაბები კი გაუკეთებიათ, რომ აფეთქონ, ოცდა რუსი შიგ შეკა.

— რუსის გამარჯვებამ მუსთარ-ფაშასედა სერბისსეც მოუმტა ომის სურვილი. ჩერნოგორიის მთავარს უბ-ძანებია დათხოვნილი ამას წინად ჯარი ხელასლად მოგ-როკვლას.

ერთის სიტყვით, მუსთარ-ფაშის დამარცხებამ რუსეთის მომსრენი გააგულადა, ასე რომ ომში ჩარკვას ღამინ რუსეთის სასარგებლოდ, რუსთა მოძულენი კი ცდილობენ, რუსეთი შეაყნონ და უჩჩიონ ოსმალთან შერიგება.

*) ყარსს იქით, არსრუმის ცხასედა.

თჳილისის სამხედრო გიმნაზიაში მოხალე ეგზამენიებისა ვაჟო.

(დასასრული *).

შემოსხენებულის სათუძვლის ძალით კავკასიის „ოგ-
რეგის შტაბი“ მიიღეს ხოლმე ყოველის მთხოვნელის
არხას და ყოველს მთხოვნელსა, რადგინც უნდა აიყოს,
აძლევს ნებას მოიყვანოს ემაწვილი გიმნაზიაში, თავის
დროზე, გამოსადგელის ეგზამენის დასაქრად. მაგრამ,
რადგანც მთხოვნელები ძრეულ ბეგრნი არიან, სმიხად
მოსდება, რომ ეგზამენის დროს გროვდება სამსიდამ-
ოთხას ემაწვილადე, ადგილი კი ორმოცდა ათზე მეტი
არადღეს არ არის. წარმოიდგინეთ ესლად რიბიას მშობ-
ლების მდგომარეობა! იღებენ ვალს, ანუ ჭედიან რაც
გაანხიათ, აძლევენ მასწავლებელთ და ამ ყოფით მთელის
წლის განმავლობაში ამზადებენ თავიანთ შვილებს იმ
იქვით, რომ იმათ სასელმწიფო სარჯით მიიღებენ. მო-
წევს თუ არა ეგზამენის დრო, ჩამოჭყავთ შვილები საი-
დამ-სად ქალაქში, აქ ორი ან სამი კვირა ჭსტსოვრობენ
სასტუმროებში, მინამ მისადები ეგზამენები გათვადება,
უკანასკნელ გროშს სარჯვენ, და ბოლოს კი გიმნაზიის
გამგეობა უცხადებს, რომ მათის ემაწვილის მიღება არ
შეიძლება, რადგანც მან ეგზამენი სხვაზე უფრო სუს-
ტად დაჭირა. რა ჭქნას ესლად საბრალო მშობლებმა?
დაანებოს სულ თავი საქმეს, — როგორ დაანებოს? ერთი
რომ მისი შვილი უსწავლელი დაჩება და სხვა წყარო
ცხოვრებისა არა გაანხია რა, მეორეც აძვენი სარჯი
სულ მუქად ჩაუგდას, ამიტომ ის ვალზედ კიდევ ვალს
უმატებს; ჭფიქრობს, რომ, ალბათ, ჩემი შვილის მასწავ-
ლებელი უხერო ყოფილა, რიგინად ვერ მოუწადებიაო,
და ექებს სხვა მასწავლებელს **) იმ იქვით, რასაკვირვე-
ლია, რომ მომავალ წელს მანც კრჯება მის შვილს

* *) მასწავლებლის ზოგნაც არ არის ძნელი ესლად ჩვენში,
რადგანც ცოლუ ზედიგობები ძრეულ გამოავლდნენ ამ ბოლო
დროს. ცოლუ ადგილებში ცყავი გააძრეს სალოს და ესლად იმათ
დასს ცოლუ ზედიგობებზე მიემარცხენ. უულს წინდაწინ ათმეგრ
ემაწვილის ზავრობებს, ჭხირდებთან მოგიმზადებთო და რაღა
უულს ხელში ჩაიგებენ, რა დარდი აქვთ მიიღებენ თუ არა მათ
მაგირდებს მასწავლებლებში. საბრალო მშობლებსაც იმოღინად
ცოდნა და გამოცდილება არა აქვთ, რომ გაარხიონ ავი და
გარბი.

*) „ივერია“ № 31.

გიმნაზიაში ადგილი. მაგრამ, მისდა საუბედუროდ, ვერც
მეორე წელიწადს იჭერს მისი შვილი ეგზამენს, დაჩება
საწყალი ემაწვილი კვლავც მიუღებელი. ამასობაში დროც
გადის და ემაწვილს ხანი ემატება. რადგანც პირველ
კლასში 12 წელს ზევით ემაწვილს არ იყვანენ, ამიტომ
მომავალში ის მეორე კლასისთვის უნდა მომზადდეს, და
ამ კლასში, სხვა საგნებს გარდა, უცხო ენებსაც (ფრან-
გულსა და ნემენცურს) ჭკითხვენ. ამიტომ საქმე კიდევ
უფრო ძნელდება. მაგრამ საბრალო მშობელი საქმეს
მანც თავს არ ანებებს და ამზადებს შვილს მეორე კლას-
ისთვის. მოდის ეგზამენების დრო; მშობელს ჩამოჭყავს
ემაწვილი გიმნაზიაში — ეს უკვე მესამედ, მაგრამ ემაწვი-
ლი გიმნაზიაში მანც ვერ შედის! ამას თუ ესეც დაუმა-
ტებთ, რომ ზოგჯერ ბევრნი საზოგადოდ რიგინად
იჭერენ მისადებ ეგზამენს, მაგრამ ზოგიერთ მათგანს
მანც არ ხვდებათ ადგილი, რადგანც ადგილები ცოტა
არის და ეგზამენის დამჭერლები კი მრავალი არიან, მა-
შინ უფრო ცხადად დაკინასავთ მშობლების სამწუხარო
მდგომარეობას. წელს, მაგალითებრ, ორმოცე თუ ორ-
მოცდა ათი ადგილი იყო თავისუფალი. ეგზამენის დროს
მაიკრიბა სამსაზე მეტი ემაწვილი. იმათგან მომეტებულ-
მა ნაწლამა მიიღო რიცხვთა შუა ანგარიშით 8 ბაღლი,
მაშინ როდესც 7-დინც საკამაა, რომ ემაწვილი მიიღონ.
მაგრამ რადგანც ადგილები არ იყო, გიმნაზიის მთავ-
რობამ აღმოაჩინა ისინი, ვისაც 10 და 9 ჭქონდა და
სხვებს ყველას უარი უთხრა. საწყალმა მშობლებმა არ
იტოდნენ რა ექნათ. წარსულს წლებში იმათ უარს ეუბ-
ნებოდნენ მისთვის, რომ მათმა შვილებმა ეგზამენი ვერ
დაიჭირესო, წელს კი თუიქა ეგზამენი კარგად დაიჭი-
რესო, მაგრამ მანც კიდევ უარი უთხრეს, სხვამ უფრო
კარგად დაიჭირაო. ბევრნი მშობლებთაგანნი მოთმინე-
ბიდან გამოვიდნენ და უადგილო სიტყვებიც დასარჯეს,
მაგრამ საქმეს მანც ვერა უშეუღეს რა.....
ზოგიერთნი უხილდნენ ეგზამენატორებს, რომ ვითომც
ზოგიერთი მათგანი ფიცხელად და უდიერად ეპურობოდ-
ნენ ემაწვილებს გამოცდის დროსაო. განსაკუთრებით გა-
ბაროტებულნი იყვნენ ერთ ზატარა იმათგანზე....

იქნება ყველას ზემოდ ნათქვამი შესახებ თფილისის
სამხედრო გიმნაზიისა გადამეტებულად გეგენოს, მკით-
ხველო, მაგრამ დამკრწმუნეთ, რომ სულ ყველ ფარი,

რაც გვითქვამს, ნამდვილი სიმართლეა. მე თვითონ ვიცი ისეთი მშობელი, რომელიც მას აქვთ, რაც მოხსენებულა სიმედრო გიმნაზია დაწესდა, ყოველ წელიწადს ამზადებს თავის ყმაწვილს, ჩამოჭყავს ეგზემენიების დროს და ყოველთვის უგანკე მიტყავს. ორ პირველ წელიწადს უარს უთხრეს, რადგანც მისმა შვილმა კარგად ეგზემენი ვერ დაიჭინა, ხოლო წელს, თუმცა ყმაწვილმა რიგინად გამოაჩინა ეგზემენი, მანც კიდე უარს უთხრეს მისთვის, რომ მისმა ყმაწვილმა 8 მიიღო ეგზემენებში, სხვებს კი 9 და ათი ჰქონდათ.

ჩვენ ზემოთა ვხსოვით, რომ თფილისის სამხედრო გიმნაზიაში ყმაწვილებს როგორც თავის ხარჯით, ისე სასკულმწიფო ხარჯით იყვანენ ყველას გაურჩევლად, როგორც მდიდრებს, ისე ღარიბებს შვილებს, „განუხრის ეგზემენი.“ რადგანც მდიდრებს შეუძლიანთ თფრო კარგად მოამზადონ თავიანთი შვილები, ვიდრე ღარიბებს, ქალაქში მცხოვრებლებს თფრო კარგად, ვიდრე სოფლებს, ნასწავლ მშობლებს უკეთ, ვიდრე უსწავლეთ, ამიტომ ამ სასწავლებელში ყმაწვილების შეყვანაში პირველები სჯობიან და სჯობინან უგანსკელებს: მდიდრების შვილებს გაღებული აქვსთ გიმნაზიის კარი, ღარიბებისას კი დასშული. ეს თუ ასეა, მშცხადი მისასდომია, რომ თფილისის სამხედრო გიმნაზიის დაწესებით ჩვენ ღარიბ თავად-აზნაურებს უბრალო ხარჯისა, ტანჯვისა და ზიანის მეტი ანაფერი მოჰმართებათ რა.

მაშ რა პირობით უნდა ყოფილიყო დაწესებული ეს სასწავლებელი, რომ მას მოკტანა ცოტადენი მანც სარგებლობა იმითთვის, ვინც თფრო სარგებობს სასკულმწიფო ხარჯით შვილების გაზდას, ვინ ითხოვს მაგვარის სასწავლებლის გამართვა, რომ მით მოკვლა აუცილებელი წუურვილი შვილების კარგად ქცევისა?

პირველად, რადგანც ჩვენი ხალხი ღარიბი და გაუნათლებელია და ამიტომ არ შეუძლიანთ მშობლებს თვითონ თავიანთი შვილების მომზადება პირველის კლასისათვის, ამიტომ სამხედრო გიმნაზიას უნდა ჰქონოდა უსათუოდ მოსამზადებელი კლასი ისე, როგორც სამოქალაქო გიმნაზიებს აქვთ. მეორე, თუ მთავრობას თავად-აზნაურების თხოვნა და სარგებობა ჰქონდა მხედველობაში ამ სასწავლებლის დაფუძნების დროს, სასკულმწიფო სტაჰენდიები უნდა გაენაწილებია ყველა ჩვენი

დღებუნების ღარიბ თავად-აზნაურებთ შორის და სასკულმწიფო ხარჯით უნდა მიეღოთ მარტო ნამდვილად ღარიბის მშობლების შვილები, ისე, როგორც სხვა სამხედრო გიმნაზიებში იღებენ, და არა ასრე გაურჩევლად: მესამე, შტაბს უნდა მხედველობაში ჰქონოდა, რომ თითო ადგილზე ორ-ორი და სამ-სამი მოცილე (გონკურტე) სავსეა იყო და ამიტომ მათი რიცხვი განუსაზღვრელი არ უნდა ყოფილიყო ისე, როგორც ესაა არის. ამითი ის დაისხნია მშობლებს ამაო ხარჯისაგან. თუმცა ყველა ეს ასე უნდა ყოფილიყო, ჩვენის თქმით, მაგრამ, სამწუხაროდ, ყოველ ამას მოკვლელთა ჩვენი სამხედრო გიმნაზია.

ესაა, რადგანც ჩვენ საზოგადოებას, სიღარიბისაგამო თავის ხარჯით საშუალო სასწავლებლების გახსნად შეუძლია ყმაწვილებისათვის, ეს მანც უშკელონ საქმეს, დაწესონ საზოგადო მოსამზადებელი კლასები. მოსამზადებელი კლასების საგანი, რასაკვირველია, ის იქნება, რომ ამზადონ ყმაწვილები ყოველ-გვარის სასწავლებლებისთვის. ამ გვარის კლასების დაწესება მიუცდებლად სარგოა, რადგანც ესაა არც ერთ საშუალო სასწავლებელში არ იყვანენ ყმაწვილს უმისოდ, თუ წერა-კითხვა მანც და რუსული ღაზარაკი არ იცის. მოსამზადებელი კლასები ძირელ შეუმოკლებენ მშობლებს ხარჯს, რადგანც მის ნაცვლად, რომ ყოველი მათგანი ცადკე და სათვითად ისარგებოს მასწავლებლებზე თავის შვილების აღსაზრდელად, მთელის მოსამზადებელის კლასისათვის ორი ან სამი რიგინი მასწავლებელია დაჰსჭირდებათ. არ იქნება ურიგო, რომ ამ კითხვას და სასარგებლო საქმეში მიიღონ მონაწილეობა ჩვენმა სასადგოლო მამულთა ბანკებმა.

ბ. ი.

1877 წ. 20 სექტემბერს.

გვზამვის უენიშვნები.

ამ დღეებში მომხსკდა სურამიდან ქალაქში ჩასკლარკინის გზით. სხვის ცოდვა რათ მინდა, ჩემიც ბეჭი მიქვს, მაგრამ რკინის გზის გამკეთა უთავბოლოამ მანანა და ბეჭი ბედიც ვიწყველე. თუ გინდათ ნახოთ: რიგი, მართებულება და მოქალაქობა — გაიარეთ სურამიდან ქალაქამდისინ თფოთი-თფილისის რკინის გზით, მაშინ ყოველს ამას თქვენის ბედნიერის თვალით ინახულებთ.

კაიგებს რა მდგომარეობაშია უნდა იყოს ახალი ქართული მწერლობა.—ახა ვინ „იანტი“ და ვინ ქართული წიგნის შედგენა? უკუდღა სარი თავისთვის არ იყო, სხვას ბუხესს უგერებდა. თუ იმ „იანტი“ შეუღლია, ურჩევთ თავის გვარს მოეხმაროს და ნუ დამანინჯებს სხვის ენას, იმისთვის უცნაურს... ახა ჯერ ახ და აფსუს ენა, რომ ამისთანა ოსტატების ანაბარად დაშთომილხარ, უბრალოთ იხატები, გიდალატეს და ზურგი შემოგაჭრის!.. აფსუს! წიგნების გამოედევლმა ბევრი იმედები მომცა და მითმანუგემა. თუ მართალია, ვთხოვ დიქტოსა გულისთ და სუფით, ის იმედი არ გაკვიმტყუნოს.

დღეს მცხეთობაა. ხალხი სულ იქით მიეშურება ზოგი ფაიტონით და ზოგი ფესით. მეც მივეყვი იმათ მდუნარეობას და მივედი ვაკზალში. ქალაქის ვაკზალი დღეს წამოადგენდა თავლის ამატრელებელ სურათს. იმისი ბეჭანი და არე სჯულადისინ იყო გატენილი სხვა და სხვა ჯურის ხალხითა: ქართულათ თავ დასურული და რუსულათ მორთული ქალები, ქალები გუდაბითა და უკუდღათა.—ლამაშები და მასინჯები, კატები მალაღის კასრებით, რუსულის „ფურცაქებით“—სხვილები როგორც რუმბი და წვრილები როგორც ჭომარეთის ჯაკლავი პრჭყინვალე ეზოლეტებით, სმაღ-ღესებინი; სათვალ-ზანსებანი; ხელში თაიგულებით ვინტოები, მუშები თავინთ განუმარებელის გურტნებით და მთვრალი ხალხათები—იქოდენენ ქედოვასავით და გაჭქონდათ ერთგვარნი გუგუნნი. პირველსავე შემთხვევაში მე ბილეთის ადებსა შეეუდეგ, მაგრამ შენს მტერს დაქმართოს, მკითხველო, ის შეწუხება, რაც მე და სხვა ბილეთის აძლებებს დაგვემართა. იმოდენა რიცხვ-დაუდებელს ხალხს უნდა ადლოთ ბილეთები ერთ ჰატარა ჯურჯრუტანიდამ. უწინ ბილეთებს სამს ადგილას ურიგებდნენ, ესაა, არ ვიცი რა მიზეზით, ბილეთები მატრო ერთს ადგილს იყიდებოდა. წამოიდგინეთ, ხალხი რა მდგომარეობაში უნდა ჰყოფილიყო! ვისაც უნდოდა ბილეთის ალება, უნდა ჩავარდნილიყო ხალხის ჯგუფში. მინამ ბილეთი ედირსებოდა, რამდენი მუჯღუგუნნი, რამდენი ტანჯვა და ვაივაგლასი უნდა ატანა! მეტი რა ჩაჩა მქონდა, მეც ჩავდეგი ხალხის ჯგუფში. შენი მტერი ჩავარდეს იმისთანა ალაგას! ოთხივე გუთნიდამ მომწვენი. ერთის მხრით ეს მოწვალა და მეორეს მხრით სიტყვებულს მიღონებდნენ. გაიწურე ოფლში. უფრო მეტი ძალა ჩემს ზურგს და მუცელს და-

ადგა. ისე შემავიწროეს, რომ მეტონა ჩემი ტანი გაზრტყელდა მეტქი. ძლივს მედირსა ბილეთის ალება და გამოვიხსენი ჩემი თავი. რა გამოვედი იმ ჯგუფიდან უნებლიე ვშინჯე ჩემი ტანი, მართლა ხომ არ გაგზრტყელდი მეტქი, მაგრამ მადლობა დმეტსა—არა.—უეტკეაია, დღეს რეინის გზის პატრონები შეიძინებდნენ საკმაო ფულს. განა ურიგო იქმნებოდა, რომ კასნირების რიცხვი მომატებული ყოფილიყო და ხალხი არ შეეწუხებინათ? საქმე ის კი არ არის, რომ მატრო ფული შეიძინონ, საქმე ის არის, რომ ვისგანაც აქვთ ეს შეძინება, იმათთვისაც იზრუნონ.....

დიდი ხანია მე სურვილი მქონდა მცხეთობას მცხეთას შენასა. სხვა და სხვა საქმების გარემოებამ დამიშალა. აგერ დღეს მომეცა შემთხვევა, მისის ნახვისა. მაგრამ ჩემდა საუბედუროდ ჩემი სურვილი ისე არ ასრულდა, როგორც მე მინდოდა. „ობოლი რომ საქურდლად გამოვაო, მთვარე პირველი დამიდევ ამოვაო“. მე მინდოდა სხვა ფრთვ გამესინჯა, მაგრამ გაჭკმობამ თავისი ჭქმნა. რეინის გზით მატარებელი გვიან გამოვიდა ქალაქიდან, ამის გამო დაკვირვანი და როცა ამოვედი მცხეთას, მზე ჩაწურვასე იყო. სისარულით ჩამოვსტი მატარებელიდამ და გავქაქე, მაგრამ ამაოდ! მივედი თუ არა მონასტრის გალავანთან, მზემ მიღალატა—ჩავიდა. ამ ჩამოლამებამ სულაც ფუტად ჩამიტარა ყოველი ჩემი განზრდავა—გვერაფერი კერ დავათვარიეყე. ამის შენიშნას კი მოვასწარ, რომ მცხეთის ეკკლესიას და ახალციხესთან ახლო მდებარე საფარის ეკკლესიას ესრთმანეთში ცოტათი მგზავსება აქვთ. მაგრამ შენობა, სიტურთე და მსატრობა საფარის ეკკლესიისა ბევრათ ჭქვობია; საფარის თლილი ქვა უფრო კარგად არის ნაკეთებით და მსატრობა უფრო წმიდათ არის გამოყვანილი. მეორე მატარებელმაც დაიკვირანა და მის გამო ცოტა დრო მომეცა იქ ყოფნისა. ვიყავი იქ ჰატარა ხანს და ვათვარიელები იქაურობას. იმ წამს მცხეთა წამოადგენდა რაღაც უცნაურს სახანაობას. მთვარე რაღაც უფერულად, მწუხარედ ანათებდა იქაურ არე-მარეს, რომელიც დღევანდელის დღესასწაულობის გამო გამოცოცხლებულიყო. გარშამო მთებიც ზოგან მოხრდილულნი და ზოგან მთვარის შუქზედ განათებულნი როგორღაც დაღვრემილად გადმოჭყურებდნენ მცხეთას. არ ვიცი მე მეჩვენნენ ამ სახით, თუ მართლა ესე იყო.

სივისა არ ვიცი და მე ვი როცა ვხედავ ამ გვარს ნაშთს წარსულის დროებისას, მონასტერს და კველსიას. მამა-პაპათაგან გამძვინვარებულს და ხეივანს ხავს მოკიდებულს, გულზედ მამაწვებს სოფლე ლადივით წაღაც გაუგებარი დარდი-ნაღველი და მგონია, რომ ჩემს გარეშე უფლებივე ჩემსავით დარდობს და ნაღველობს. წინ გამიბრუნებს სოფლე ბუნდად ის, რაც ყოფილა; თვითვეული ქვა ენას აიდგამს სოფლე და მიამბობს საკვირველს ამბებს მისას, რაც არსებულა და რაც ღალ არის. სწორად გულანად ამომიხსნის, დამანებება იქაურობისათვის თავი და მიგვრძნია, რომ გული ჩემი დაიწვა და დაიდალა!..

საათის შვიდი იყო. დრო იყო წასვლისა. უვირლი, ცემა-ტყემა, მუხიკა, ქარი, მტკერი, ზურის მასილი მასთან განუშორებელი დათვის რასა-რუსი, ფაიტონების სრალი—აი რას წარმოადგენდა მცხეთის ვაკეზალი. საღისი ისე ირეკოდა, რომ სემსის ყუბის ღვავი ღვარ იყო. ამ ქარიშხალში და აყვალ-მაყვალში ერთმანეთს ახრახობდნენ, სტკმდნენ სტყუნდნენ, ისმობდა „ზალიციასკი!“ ბილეთების ალებში იმისთანავე ტანჯვა იყო, როგორც ქალაქში. აბრ მატარებელიც მოვიდა და საღისი, როგორც ცხარი მარდისა, მიჭსტვივდა მატარებელს. საღისი შელაგდა, მაგრამ ვაი იმ შელაგებას! ძველ შევედი ერთს მატარებელში, სოფლე ადგილი ვი არ შედიხარ. ის მატარებელი, რომელშიაც მე ვიყავ, საღისით ისე გავტენა, როგორც ქაშვი თევზა ბოხკაში. აქ ისხდნენ მრავალ ჯინშისა და ჯურის საღისი, აქ ნახავდით ბევრს დარქვენებს და ღუარსაბებს, ბევრს სუტ-კინებს, ჩასუქებულ სოფელელ ზატარებებს, ჩინოვნიკებს; კინტოები წაღით დააკლდებოდნენ. მემშინებ დაუშტინა, მატარებელი დაიძრა და ჩქარის სიარულით გაქანა ღამის სიბნელეში. საცა კინტოა, იქ მსიარულებს და მეტადრე ხსუბი აუცილებელია. ჩემს გვერდით იჯდა ვიღაც რუსი, რომელიც, როგორც ეტყობოდა, სასიათით ცოტა ფხუვიანი იყო. კინტოებმა თურმე იცოდნენ ესა და აუტყდნენ იმ საწყელს, შეაფხუვიანეს და ისე გული მოუყვანეს, რომ იძულებული გახდა ექთავ „არმიაშიო.“ ახლა მალე დაბით და კინტოები აუშვით. ისე შენ მტკეს დაემართეს, მკითხველთ, რაც იმ საწყელს დამართეს! მოუვიდათ ხსუბი იმას და კინტოებს. ერთი ღაზათიანად მატყუპეს ის საწყელი. ამბობაში ბევრ ქალს გულ-შემოყვარათ და წლებით მოაბრუნეს. ამ ამბავს შე-

მოქსრო „კონდუტორი“ და მშვიდობიანობა ჩამოავდო. შემდეგ მიუბრუნდა და ეუბნება თავის ამხანაგს: „აქმშვიდობა ყოფილა, წავიდეთ სხვა მატარებელში.“ წარმოადგინეთ, ჩვენ მატარებელში, რომ მშვიდობა იზოკეს, მამს სხვაგან რაღა იქმნებოდა?!...
ს. ბავერელი.

4-ს ოკტომბერს.

ჩვენის ხალხის განათლება, ხელოვნობა და მეურნეობა *

„ხალხს მხოლოდ განათლებით შეუძლია გადიდრდეს და გონიერად გამოიყენოს თავის შრომის საყოფი“
ლაველი.
„ცოდნა არს ძლიერება ანუ ძალა.“
ბეკონი.
„გი არს სამიზველი ხალხის კეთილდღეობისა.“
ვივერშამ.

I

საითვის მიდგება და მოდგება გაცი, უფლებს ესმის გაცხარებული ღამაჩვენი სასოფლო სასწავლებლების გამართვის თაობაზე. „სასწავლებელი გვინდაო. ჩვენ ხალხს თუ სასწავლებლები არ გავუმართეთ, ცუდათ იქმნება მისი საქმეო.“ სასწავლებლები, სასწავლებლები და კიდევ სასწავლებლები—აი სიტყვები, რომლებსაც ძვირად სძირათ იმეორებს ესა ჩვენი საზოგადოება; მაგრამ ისე სძირათ ვი არა, როგორც რვა წლის წინეთ. მამან თითქმის დიდი და ზატარა იმ გაცების წრიდაში, რომლებიც სიტყვით საღისის კეთილ-დღეობის მოყვარენი იყვნენ და საქმით ვი არა, დიდს მღელვარებაში იყო სასწავლებლის თაობაზე. ბევრს მოხურ გაცს, რომელიც, მინამ ბატონ-ყმობა გადავარდებოდა, სწუწინდა საღის და სხვა და სხვა სასწავლებელით ისაგუთრებდა საღისის ნაშრომს, მხოლოდ სასწავლებელით ჭქონდა საღამაჩვეთ. ზოგიერთები ცარიელ ღამაჩვეს არ სჯერდებოდნენ. ესენი მთავრობის მინდობილობით დაქროლებდნენ ცხენებს ქართლსა და კახეთში, რომ რა არის სასწავლებლები გაემართათ. ამათ კიდევაც გამართეს, მაგრამ როგორი სასწავლებლები? ისეთი სასწავლებლები, რომლებსაც დღევანდელია მოუფიქ-

* ჩვენ ზოგიერთს საგანგებ არ ვგონებთ მათგან სწავლას დაქვერს ამ წერილისას, მაგრამ ზედგანაც მისგან გაჩნეული საგანი დიდს ყურადღების ღირსია, ამისთვის ჩვენ საბოლოოდ მიგვანია ამ წერილის მხრი მკითხველსაც გაუცხოობით

რბული საქმე იყო. ერთი მითხარით, რა სერი უნდა ქქონოდა სასწავლებელს, როდესაც ისინი იმართებოდნენ იმისთვის კი არა, რომ მათის შემწეობით ხალხი ფეხზე წამოაყენონ, თვალები აუხილონ, ჭკუა-გონება მოძრაობაში მოუყვანონ და აჩვენონ ნამდვილი გზა ცხოვრებისა: არამედ იმისთვის რომ ეს უმოდან გასვლათ, რომ სასწავლებლის გამართვით გაცი ჯილდოს ადვილათ მიიღებდა და განათლებულ კაცების წრეშიც ჩაეწერებოდა. რამდენმა მღვდელმა გამოიკრა სხვა და სხვა ჯილდო? მეზავნი სპირტოვალს ბევრ კუთხეში შესვლება მღვდელს ვერცხლის საათით, რომელიც მიუღია მას მისთვის, ვითომ დიდი შრომა ესმაროს სასწავლებლის დადგინებისათვის. თუცა კი, როგორც ბოლოს გამოხდა, არც ერთს იმ ამბავს, რომელიც ჯილდოების გულისათვის ხალხის განათლების ასწარესზე ფრიალებდნენ, არავითარი შრომა არ უხმარათ სასწავლებლის საკეთილად. გული მოუკვება კაცს, როცა კაცი წარმოადგენს მას, რასაც ეს ვაჟ-ბატონებმა ჰქნადიოდნენ ქვეყნისა და მთავრობის თავლის ასაბძელად. ყოფილა მაგალითები, რომ მთავრობის მინდობილობით დიდი კაცი მიხვდებოდა კაცს ერთს ვისმე მღვდელს, სასწავლებლის მოთავეს—სასწავლებლის გასასინჯავად. ეს უკანასკნელი ერთის ფაცა-ფუცით დატრიალებულა, მოუგროვებია პატარა ყმაწვილები თავის ხალხში; მცოდნე ყმაწვილები დაუსხამს წინა სტოლებზე; გვერდით მოუსხამს თავის შვილებიცა. აი შემდარებულად დიდი კაცი ამ გვარად ხელდასხელ მომზადებულ სასწავლებელში. მღვდელი მასწავლებელი ერთს თავის შვილს აკითხებს ანანას; მეორეს ათქვივინებს ლოცვებს; ბოლოს დროს თვითონ თავის შვილებით ამბობს გალობას. დიდ-კაცი აღტაცებაში მოდის და ჰპირდება მღვდელს შრომისათვის ჯილდოს. ამ სურათით არ თავდება კიდევ საქმე. „ფოფოდაც“ (მღვდლის ცოლი) თავს მოუყრის ჰქედ-იქედამ პატარა ქალებს, აგროებს თავის ნაცნობებში სხვა და სხვა ნაკვრებს და ნაქსოვებს და ამ რიგით ამასაც დიდი კაცი აღტაცებაში მოჭყავს. წამობრძანებულა თუ არა დიდი კაცი და სასწავლებელიც დასშულა და მოხეობილა. მეორე დღეს სასწავლებლის კვლიც არსადეტყობა. მაგრამ სულიერი მამა კი შვილებების სიხს არ ანებებს თავს და ყოველ წელიწადს ანუ ყოველ წელიწადს წარუდგენს ხელმე მთავრობას, რომ რა არი მისი განუწყვეტელი ღვაწლი იქონიოს თვალწინ. ეს კიდევ ცოცხა

როგორც შარშანწინ გამოიკრამ გამოხინა, ბევრ მღვდელს კანთისაგან მოავრობისაგან ჯამაგიერი უღია მასწავლებლობისა და სასწავლებელი კი არსად ქქონია. დაუმატეთ ამას ისიც, რომ თავად-აზნაურობის წრიდამ ზოგიერთი კერძო შიშები კაცთმოყვარეობაზე თავსა სდებდნენ და ადგენდნენ კერძო საზოგადოებებს იმ აზრით, რომ სასწავლებელნი გაემართათ. ესენი ყველას, ვინც კი სასწავლებელზედ ღანაწავებდა, კაცთ-მოყვარეთა სთვლიდნენ. ამათი დებიც, რომლებსაც ცოცხა-ადენი განათლება მიუღოთ და უნდოდათ განათლებულ ქალებათ შეიციხულიყვნენ, აზნაურობით რამდენსამე დღეს მუსლის გვერდზე მოისხამდნენ ხელმე პატარა სოფლის ქალებს და წერა-კითხვას ასწავლიდნენ. მაგრამ რადგანაც სასწავლება ადვილი საქმე არ არის, ამისათვის ჩვენი განათლებული ქალები მალე ბეზრდებოდნენ და საქმეს მამაკლის წლისათვის გმდაჭსდებდნენ ხელმე.

ერთის სიტყვით, ხალხის სასწავლებელზე მზრუნველობა, ხალხის განათლებაზე ფიქრი და მეტადინეობა, ერთი ფაქტი-ფუქტით ღანაწავი იმაზე, რომ ხალხი გაუნათლებელია და სასწავლებლებით უნდა განათლდეს; ერთი ოხვრა და გულის შემეტვივრობა ხალხის უვიცობისა და უმეტრებისა გამო—ყველა ეს ავლებებდა ამ შვილის წლის წინეთ ჩვენში ბევრ მოხუცს და ყმაწვილს კაცსაც. მაგრამ ეს ბევრი მოხუცი თუ ყმაწვილი კაცნი ჰქადაგებდნენ ზემოთ მოყვანილს აზრებს იმისთვის კი არა, რომ მართლად სულითა და გულით სდომნებოდათ ხალხის წინ-წაწევას; რომ ცხადი წარმოდგენა ჰქონოდათ იმისა; რომ თვითონ ისინი შეადგენენ ხალხის ნაწილს; რომ იმათი ბედი და უბედობა ხალხის ბედსა და უბედობასთან ჩართულია და გადაბმულია. ესენი ჰქადაგებდნენ და ლეჯავდნენ იმისათვის, რომ (როგორც ზემოთ ვთქვით) ხალხის განათლებაზე ღანაწავის „მოდა“ იყო და ხომ იცი, მკითხველო, თუ რანაირი მოქმედება აქვს მიხამვას ჭკუით და გონებით მოუმზადებელ კაცზედ. ამას ისიც დაუმატეთ, რომ თავად-აზნაურობას თავისი საჩუკებლობა ჰქონდა, როდესაც ეს ჰქადაგებდა გლეხების განათლებას, რა საჩუკებლობა? ივითხამ მკითხველო. აი რა საჩუკებლობა ჩვენ ვიცით, რომ მინამ ბატონ-ყმობა გადავარდებოდა, მინამ ჩვენ ხალხს დაუდგებოდა 1864 წ., გლეხები შრომობდნენ, წლებზე ფეხს იდგამდნენ, რომ, რა არი, დაეკმაყოფილებინათ თავიანთი ბატონები. ეს უკანასკნელი კი-

დეკ თავიანთ მხრით ესარჩლებოდნენ თავიანთ გლეხებს და აჩაგვის აჩაგვრებოდნენ. ახა ერთი მოიგონეთ, თუ რადიდი გუელი ჭქონდათ მუხრანბატონის გაცეხს, ანუ რამელიმე მძლავრ ბატონის გაცეხს. რისათვის? ამისთვის, რომ მძლავრი ბატონი ყოველგან დაესმარებოდა თავის გლეხს და აჩაგვის დაჩაგვრებოდა. მაშინ ასეთი წესი იყო. თვითონ მუხრანე თუმიცა სხაგანდა თავის გლეხს, უმარებოდა ცხოვრებას, ლუკმას შირიდად ანთმეკდა, მაგრამ ცუცხლს კი გადიურიდა თავსე, თუ ვინმე სხვა გაჭბეადმდა და მის გლეხს ხელიდად რასმეს წაგლეკდა. ბატონის ამ გვარი საქციელი არ იყო საკვირველი, რადგანაც ის გლეხს უტყროდა ისე, როგორც თავის ლუკმას და ამისათვის აჩაგვის ამლეკდა ნებას ამ ლუკმის განმორღნისას. აი ბატონ-უმობა გადავარდა; გლეხები განთავისუფლდნენ. ბატონები, რადგანაც ჩვეულები იყვნენ თავიანთ ყმებზე მზრუნველობას, რასაკვირველია, უნდა რითიმე კიდევ გამოეჩინათ, გამოეცნადებინათ თავიანთი მფარველობა გლეხებზე. ესენი ასეც მოიქცნენ, როგორც შემოთ ვაჩვენეთ. ზოგიერთი ბატონები ჭქანდაგებდნენ ხალხის განათლებას, მის იყისზე წამოყენებას; მაგრამ ამათ მფარველობას, ამათ გულშემატკივრობას გლეხის მდგომარეობისადმი ბატონური ხასიათი ჭქონდა და ამისთვის არ შეიძლო და ვერც შეჭმდებოდა, რომ ხალხისათვის საჩუბლობა მოეტანა.

ასე, ჩვენის სოფლის სასწავლებლებს მფარველებათ ჭყვანდნენ ამ შვიდის წლის წინეთ ერთის მხრით თავად-აზნაურობა (რასაკვირველია აქ უნდა ვიგულისხმეთ რამდენიმე თავადების და აზნაურების სახლობა და არა თუ მთელი თავად-აზნაურობა), მეორეს მხრით სამდედლეობა. ეს უგანასკელი წოდება ასრულებდა თავად-აზნაურობის გულის წადილს, — და ამ გვარად ორივეს, როგორც სამდედლეობას, ისე თავად-აზნაურობას, ჭქონდა სასეში შხოლოდ თავისი საჩუბლობა. რაც შეეხება გლეხობას, ხალხს, რომლისათვისაც ჭმართავდნენ სასწავლებლებს, ეს გულ-მშრლათ უტყროდა თავის მფარველების მოქმედებას და თავის გულში ამბობდა: „განა შესამდედელი საქმეა, რომ ამ მფარველებმა, რომლებიც ორის დღის წინეთ სულს მართეკდნენ, ცოლ-შვილს მიწოკებდნენ, მშიერ-მწუფრკვალს მიშეკებდნენ, რომ ამ მფარველებმა გარგი რამ მოინდომენ ჩემთვის? ეს იყო მიზეზი, რომ გლეხები თავიანთ შვილებს აგრე რიგათ არ ჭტყავნიდნენ

სასწავლებლებში, რომლებიც რადაც მანქანების ძალით ხან ჩნდებოდნენ, ხან კიდევ ჭქრებოდნენ. მაგრამ ზოგიერთი მფარველისათვის რომ გვეითხნა, ხალხი რა მიზეზით არ იღებს მსურველ მონაწილეობას სასწავლებლების გამართვასში, გეტყვოდა: „ბატონო, გლეხები ბრივეები არიან, არა ესით რა; შირეუტეები არიან სრულებით. ვეუბნებით: „სასწავლებელი გინდათ, უნდა განათლდეთ“. ასედა რა ვასუსს გვეუბნებიან? „ჭოლო, ბატონო, შოლო საჭიროა.“ მაგრამ გვემარდებოდა და ვეკლავთ ვიწყვებათ. ზოგი კიდევ სხვანაირად ავისხნიდათ. „ბატონო, გლეხებს სასწავლებლებისა ეშინიანთ—ჭტონიანთ რომ თუ სასწავლებლებში გაიზარდნენ მათი შვილები, ხელმწიფე სალდათუბად წაიყვანს.“ მაგრამ ვეკლა ეს ასხნა ემწვილეურია, — და ხალხის გულ-მშრლობას განათლებასზე აქვს და ჭქონდა სასოგადლობრივი მიზეზი.

დიდი გამოცანა არ უნდა, რომ რადგანაც სასწავლებლების დაჩაგვრებას ცდილობდნენ თავად-აზნაურობა და სამდედლეობა, ამისათვის სასწავლებლებს ხან-გრძელობა არ ჭქონდა და არც ექნებოდა. ქარის შემოტანილს, ქარივე წაიღებსო, ამბობს ხალხი და ეს ანდაზა ზედ არის გამოტყობილი შოლოს ჩვენში მიმავლობასზე. ქარის ძალით დაჩაგვრეს სასწავლებლები და ქარისავე ძალით განქრნენ ჩვენ სამშობლოში.

როგორც შემოთ შევნიშნე, ესლაც ლაშარკობენ სასწავლებლებზე, ესლაც მართვენ; მაგრამ ესლანდელს ლაშარკეს სასწავლებლებზე აქვს სრულებით სხვა ხასიათი და ამისათვის ესლანდელი სასოფლო სასწავლებლები დიდათ განიჩქვიან უწინდელ სასწავლებლებისაგან, რომლებიც განქრნენ რადაც მანქანების ძალით ლედა-მიწის ზურგიდად. რა ხასიათი? ივითხავს პეითხველი და აიამის ვასუსი: ესლა მომატეუელი ნაწილი იმ გაცეხისა, რომლებიც კი მიიდრკიან შოლების გასავრცელებლად, შეადგენენ ხალხის სისხლს და ხორცს; ივინი არაფრით არ განიჩქვიან ხალხისაგან. ივინი არიან მათი გულ შემატკივარნი ხალხს ეს გარგათ ესმის და ახა წარმოიდგინეთ, თუ რა ბეკითობით, რა გამძჯვლობით, რა თავ-განწირულობით გლეხებს ერთმანეთში იფულს აგრეკებენ, რომ რა არი სასწავლებლები გაიმართონ. ერთის წლის განმავლობაში რამდენიმე სასწავლებლები გაისხნა კასეთში და იცით ვის საჩუბრი? ხალხის ოფლით ნშოვარ საჩუბზე. ხალხი თითქმის ასე ეუბნება თავის მოწინავე გაცეხს: „ჩვენ თვითონ თავი არა გვაქვს სასწავლებლების გამართვისა და ამ საგნისა არაფერი არა გვესმისრა. ჩვენ უთაურები ვართ. ჩვენ მხოლოდ ვკრძნობთ, რომ სწავლა გვინდა; ქვეყნიერობის შეტეობა საჭიროა ჩვენთვის, და თუ ჩვენ ასე უსწავლენი დავრჩით, კიდევ რამდენიმე წელიწადს, მაშინ მიწასთან გავსწორდებით: ეს ჩვენი მშვენიერი მიწა-წყალი სსკებს

დაჩქება და ჩვენ გი ჰიწმინდით თით-გამოკლებული ვიტო-
 ტალებით ამ დედა-მიწის ზურგზე. ამისათვის ჩვენ მისათ-
 ვართ სსსლებიც ვაშენებთ სსსწავლებლებისათვის და ვა-
 მაგინიც ვაძლიერებთ მსწავლებლებს; მხოლოდ გი თქვენ ვიპო-
 ვამ თავისთავად გავაწიეთ ამ საქმეში, ამოგვიჩინეთ მს-
 წავლებლები და მოგვიწვეთ შეკლები.“ მართლაც რე-
 გორც ნამდვილათ შეტეობილი გვაქვს, ბევრ ადგილას
 სსსწავლებლები არ არის მარტო იმ მიზეზით, რომ ხალხს
 თავი ერთად ვერ მოუყვამ, რომ არც დადგინონ თავიან-
 თი არც შეკლის დაფუძნებაზე და ამოიჩინონ მსწავ-
 ლეები სსსწავლებლის საქმის სსწარმოებად.—ისე გი
 ვეკლას დიდი სურვილი აქვს და მისათ არის თავის მსწით
 ყოველივე შექმნა აღმოუჩინოს სსსწავლებელს—სსსწავ-
 ლეების განმარტავში. მამასხალისებს შექმლეთ დიდი
 მონაწილეობა მიეღეთ, მაგრამ საუბედურეთ ესენი არა-
 ფერს კისრულბენ და ამისათვისაც, თუმც ხალხს დიდი
 სურვილი აქვს განათლების, სსსწავლებლების საქმე ასე
 ვერ მიდის, რეგორც სსსწავლებლის, უნამეტნავესად ქართლში.
 ამ სახით, ესლას სსსწავლებლების დაჩქება, განათ-
 ლების გავრცელება ხალხის და მის ნამდვილ კეთილ-მყო-
 ფელთა სურვილი და ამისათვის ესლანდელ სსსწავლებ-
 ლებს აქვთ სამიერკვლათ დემოკრატიული ნიადაგი. ამით
 მთელის ხანგრძლივობა, დიდი-ხნობით მოქმედებს. თუ ეს
 ასეა, თუ ესლანდელ სსსწავლებლების განსწავლის დაფუძ-
 ნებული თვითონ ხალხის სურვილზე, მის მონადამილე-
 ბაზე, მის სსწარმოებაზე, მაშ არცა გითხვა უნდა, რომ
 ხალხის ყველა გულის შემატკივარი, ვისაც გი ცოტა რამ
 გაგებთ, ვისაც გი შეუძლიან კალმის ხელში აღება, ვალ-
 დებულებია აი ესლას დაქმნაროს სსსწავლებლების ხასიათის
 განმარტებას.

ბრძოლა რომის დასაპყრობლად

(ჰეგელი *).

კონსტანტინოპოლში.

— მე ვე წინაღვე ვიცოდი, რომ ვერე იქმნე-
 ბოდა, ჰსთქვა იუსტინიანემ რალაც უცნაურის ტუ-
 ჩის პრანჭვითა: მე ყოველთვის მზადა ვარ ხოლმე
 დავეთანხმო ჩემთა ბრძენთა ვეზირთა იმპერატორის
 მეუღლე რალას ბრძანებს?

თეოდორა სწრაფად წამოდგა ტახტიდამ და,
 უყუადლო რა სკიპტრა, რომელიც შუა დარბაზში
 დაეცა, დაიძახა:

— მაშ წარწყმდეს ყოველივე იგი, რაც ამოდენა
 ხანი ჩემის სიცოცხლის სიქადულს და დიდებას შე-
 ადგენდა: წარწყმდეს ჩემი რწმენა იუსტინიანისადმი
 და მის ქველობისადმი; წარწყმდეს ყოველივე ფიქ-
 რი და მზრუნველობა სახელმწიფოს დიდებისა და
 სახელისათვის. ვაი იუსტინიანეს, ვაი მე და შენც,
 რომ შენგან მაგისთანა სიტყვები მესმის!

*) იგეგია № № 12, 21, 22, 23, 24, 28 და 32.

ამის თქმაზედ მან თავზედ წამოიბურა მანტია
 რომ ამით დაეფარა ტკივილი, რომელიც აუშალა
 მას ძლიერმა მღელვარებამ. ელდა გამოისახა სენა-
 ტორთა სახეზედ. იმპერატორმა უთხრა თეოდორას:

— ეს რა მესმის? ნუ თუ თანა-მემცხედრე ჩე-
 ნი, ჩვენი მეუღლე, რომელიც სულ შერიგების ჩა-
 მოგდებას ჰქადაგობდა მას აქედ რაც მეორედ დაბ-
 რუნდა ბელიზარი, ესლას ჩვენ ომის ატეხას გვირ-
 ჩევს?

— ომს გირჩევს, ომს, წამოიძახა თეოდორამ
 და გადიგლო მანტია. მის სახეზედ გამოისახა ბეჯი-
 თი აზრი და ამით სახე საოცრად დაუშვენდა.

— მაშ ეგრეა განა, რომ მე შენმა ცოლმა
 უნდა მოგაგონო ის, რაც შენი დიდება და სახე-
 ლია! ნუ თუ შენ იქამდე მიხვედი, რომ ბარბაროზ-
 თა დაულოცე იმპერია და მათს მუქარას შეუშინ-
 დი! მაშ შენ ის იუსტინიანე აღარ ყოფილხარ, რომ-
 ლის წინაშე ქედს იხრიდა მთელი ქვეყანა, ბიზან-
 ტია, თეოდორა. ნუ თუ ჩვენი თავყვანისცემა ცლო-
 მილებია იყო? ჰოი, იუსტინიანე...
 იუსტინიანე იჯდა თვალე დახუჭული და ისე
 უგდებდა ყურს.

— ჰოი, იუსტინიანე! გაიხსენე საშინელი შეთ-
 ქმულობა ნიკისა, გაიხსენე რომ ცირკის ორივე და-
 სი და გაცოფებული გლეხობა ბიზანტიისა მოადგა
 ამ სასახლეს, წაუკიდა ცეცხლი და ყვიროდა: წარ-
 წყმდეს მტარავალი ჩვენიო! მაშინ შენ ყველანი
 გირჩევდნენ, ან გაიქეც და ან დაჰყვიო. ნარზესი
 აზიაში იყო, ბელიზარი კი მის სახლში მოემწყყედათ
 და გარშემორტყმოდნენ. შენ გვერდთ შეგრჩა მარ-
 ტო თეოდორა და მარტო თეოდორას შერჩა გული
 ვაჟაკისა. შენ რომ შენთა მრჩეველთათვის დაგე-
 ჯერებინა, და ან გაქცეულიყავ, ანუ დაჰყოლოდი
 მაშინ ყოველივე რაც გაქვს: შენი ტახტი, შენი
 სიცოცხლე, შენი დიდება საუკუნოდ დაკარგულ
 იქმნებოდა. შენ არ იცოდი რა გექმნა და ბოლოს
 გასაქცევადაც მიიღრივე კიდევ. მე მაშინ
 გითხარ: „დაშთი და მოჰკვდი. თუ ეს აუცი-
 ლებელია! თუ მოსაკდომი ხარ, მოჰკვდი სკაპტრით
 ხელში და პორფირითა,“ შენც დამიჯერე და დარ-
 ჩი და მან დაგიხსნა კიდევ. შენ მოველოდი
 სიკვდილს ჩემთან ერთად სამეფო ტახტზე მდგომა-
 რე და ამ დროს ღმერთმა მოგივლინა ბელიზარი,
 მასვე გირჩევ დღესაც. ნუ ჰოჰმანობ, ჰოი რომელი-
 თა იმპერატორო, ნურას ნუ დაუთმობ ბარბაროზ-
 თა, ჰსჯობს ოქროს ალაყაფის კარის ქვეშ მოჰკვდე;
 ოლონდ მოჰკვდე კი ისე, როგორც იმპერატორი.
 ეს მანტია შეგინებულია ღერმანიელთ უზომო კად-
 ნიერებითა. მე აღარ მინდა იგი და გადამიგდია.
 ვფიცავ სიბრძნეს უზენაესის ღვთაებისას, რომ ამ
 მანტიას აღარ წამოვისხავ, ვიდრე ერთად-ერთი გო-
 თი მაინც ჩვენს იმპერიაში კიდევ იქმნება.

ჰსთქვა ესთუ არა, მხრებიდამ მოიგლიჯა მან-
 ტია და ტახტის საფეხურებზედ დააგდო. მაგრამ

შემდეგ კინალამ თვითონაც არ დაეცა გულშემოყრილი, რადგანაც მღელვარებამ ღონე მიჰხადა. იუსტიანიანემ ორივე ხელი მოჰხვია და მიიყრდო გულზედ.

— თეოდორავ, დაიძახა იუსტიანიანემ და ცეცხლით აენტო თვალები: ჩემო საკვირველო მეუღლე! შენ და მხოლოდ შენ იცნობ იუსტიანიანეს ომი და სიკვდილი ბარბაროზთა!

გაოცებამ და ელდამ შეიპყრნა თავ და ბოლო დაკარგულნი სენატორნი.

— დილა, ჰსთქვა იმპერატორმა და მიიბრუნა პირი მათკენ: გულის ხმიერნო მამანო, თქვენ ამ შემთხვევაში ჰქვას გადა მეტეთ, მაგრამ კაცურ-კაცობას კი თავი დაანებეთ. მართალია, დიდი სახელია კონსტანტინე იმპერატორის მოადგილეობა. მაგრამ არაფერი სახელია თქვენისთანა კაცებზედ ბატონად ყოფნა მე ვშიშობ რომ ჩვენნი მტერნი მართალს ამბობენ, ვითომც კონსტანტინემ გადმოიტანა აქ მხოლოდ ცარიელი სახელი, მხოლოდ მუშია რომისა; სული რომისა კი ამოფრენილა და წასულა. ვაი ამისთანა სახელმწიფოს! მაგისთანა სახელმწიფო თუნდა თვისუფალი იყოს, თუნდა რესპუბლიკა, მაინც კიდევ ჩაფლობილ იქმნება სამარცხვინო საფლობაში. თქვენ იმისთანა ბატონი გინდათ, რომ როგორც ჯაგლავს ცხენებს გერეკებოდეს საფლობიდად, რომელშია მზად ხართ ჩაცვიფდეთ, გერეკებოდეს სახრათ, საღავით და დეზითა.

ამ დროს კარებში გამოჩნდა ერთი პატარა ტანში მოხრილი კაცი; ჯოხზედ დაბჯენილი კოჭლობით წამოვიდა და პირდაპირ იუსტიანიანეს ტახტთან მუხლი მოიდრიკა.

— რომაელთა იმპერატორო, ჰსთქვა ნარზესმა როცა წამოდგა ფეხზედ: მე ავად მყოფი ვიწეკლოვოში და იქ მომავიდა გულს საკენესი ამბავი მასზედ. რაც შემოუბედნიათ ჩვენთვის ბარბაროზთა და რაზედაც დღეს აქ თვენ განაჩენი უნდა დაჰსდოთ. მე წამოვყარდი ლოგინიდად და ძლივ მოვახწიე აქამდე: მე მინდა თვით შენგანვე შევიტყო: ნუ თუ მთელი ჩემი დღენი სულ სულელი ვიყავ, რომ შენ გვთლიდი დიდ და სახელოვან მმართველად? მე ჩემი ყავარჯენი სარდლობისა უნდა ღრმა ჰაში ჩავაგდი. თუ იგი ხელთ უნდა მეპყრას სახელითა და პატიოსნებითა? მართო ერთი სიტყვა მითხარ: შერიგება, თუ ომია?

— ომია, ომი, magister militum, უპასუხა სახე განათებულმა იუსტიანიანემ.

— მაშ გაპარჯვებაც ჩვენია, იუსტიანიანე! დაიძახა ნარზესმა და უკუ-აგდო ჯოხი: მომეც ხელი შენი, ჰოი იმპერატორო, მინდა გემთხვიო.

ჰსთქვა ესა და ბაჯბაჯობით ავიდა ტახტის კიბეზედა.

— მე ვხედავ, დიდებულო, უთხრა ნარზესს თეოდორამ დაცინებით: რომ შენ ბოლოს თავი კაცად გამოიჩინე. შენ ყოველთვის წინააღმდეგი იყავ გო-

თებთან ომისა, და ესლა რა დაგემართა? იქნება მართო ესლა იგრძენ, რას ნიშნავს სახელი?

— სახელი რაა? დაიძახა ნარზესმა: დეე მაგ ფერადს საპნის ბუშტსა უკან ჰსდიოს ბელიზარიმ, მაგ დიდმა ბაშემ. აქ სახელის შოვნაზედ კი არ არის ლაპარაკი, სახელმწიფოს დიდებაზეა. ვიდრე გოთთა მხრით არაფერს შიშს არ მოველოდი, მე სპარსეთთან ომის მქადაგებელი ვიყავ. ხოლო შენ, დედოფალო, შენის ღვთის-მოყვარეობითა და ბელიზარმა თავისის ხლმითა იმოდენად გულზედ მოიყვანეთ იმ კრაზანების ბუდე, რომ ესლა მთელი ბუდე აიშალა და ჩვენზედ წამოვიდა. ესლა შიში იქილამ მოდის, და ამიტომაც ნარზესი გოთთან ომის ატეხის რჩევას იძლევა.

— ძლივს იმ დღეს შევესწარ, ჰსთქვა იუსტიანიანემ: რომ ჩემს დედოფალს და ნარზესს ვხედავ, ერთისა და იგივე აზრისანი არიან.

ამის შემდეგ იუსტიანიანემ მოიჭურვა კრების დათხოვნა, მაგრამ თეოდორა მიჰაწვდა ხელში და უთხრა:

— მოითმინე, ჩემო მეუღლე. მომისმინე და შეუდეგ ერთს ჩემს რჩევას კიდევ. ამ ბრძენთ-დიდებულთა ამა სასახლიდამ ნურსად ნუ გაუშვებ ხვალამდე. ელდა ნუ გეცათ, წარჩინებულნო დიდებულნო! ამ ხანად თქვენს სიცოცხლეს არაფერი შიში არ ემუქრის. ხოლო მე ვიცი თქვენის ენის ამბავი, თქვენ ხომ საიდუმლოს ვერ შეინახავთ, ვიდრე ენას არ მოგჭრიან. რომ ენა არ მოგჭრათ, სხვა ღონისძიებას ვიხმართ—აქ დაგვეტავთ ხელმწიფეო, შენს წინააღმდეგ შეთქმულობაა, თუმცა შენი სიკვდილი არ უნდათ, მაგრამ უნდოდათ, რომ ამ საქმეში შენთვის ძალა დაეტანებინათ და შენს უნებურად გოთებთან ომი შენთვის ეკისრებინათ. ხოლო დღეს შენ თვითონ ინებე ომი დღესა თუ ხვალე შეთქმულნი თავის საქმეს დაიწყობენ; დეე დაიწყონ, გზა მივცეთ, ნუ დაეუშლით, თორემ თუ შეიტყეს, რომ უიმათოდ აღსრულდაკიდცე მათი წადილი, ხელს აღარ გამოიღებენ და ხელიდამ წაგვივლენ. შეთქმულობაში ურევია ბევრი საშიში და ძალიან საეჭვო კაცი და ძალიან, ძალიან მდიდარნიცა, იუსტიანიანე! ძლიერ სანანური იქნება, თუ ისინი ჩემს მახეში არ გაებმიან.

— მე ვიცოდი, რომ შეთქმულობა არის, ჰსთქვა იუსტიანიანემ: ნუ თუ იგი ეგრე მალე მოწიფულა? ნუ თუ ხვალ დილაზედ უნდა მოეხდინათ?... ჰოი, თეოდორავ, სახელმწიფოსათვის უფრო საჭირონი ჩვენა ვართ, ვიდრე ნარზესი და ბელიზარი.... შენ, ჩვენთა დარაჯთა უფროსო, აქედამ არაფინ არ გაუშვა, ვიდრე ნარზესი არ მოვა აქ. თქვენ კი, ღვთის-მოყვარენო და ბრძენნო მამანო, ვიდრე აქ იქმნებით, დააკვირეთ გონება ყოველს მას, რაც დღეს აქ მოხდა და ჰქვა ისწავლეთ. ნარზეს მე გამომყევი.

(ჰქაღეგო იქნება.)

თბილისის გუბერნიის თავად-აზნაურთა საადგილ-მამულთა ბანკის გამგეობა ამით აცხადებს, რომ უძრავი ქონება ჩვედომსხუნებულთა, მიღებული ბანკისაგან გირაოდ, დანისშენების საჯარო გასასყიდად, თანხმად § 15 ამა ბანკის წესდებისა, რადგანაც ბანკის წესდებით დადგინებული ქვესის თვით წინ შემოსატანი ფული ქონების პატრონთა ან შემოტანათ.

გასყიდვა შეიძლება გაუქმებულ იქმნას მხოლოდ მაშინ, როცა ბანკში შემოსატანს ფულს პატრონნი შემოიტანენ.

სახელი და გვარი მამულის პატრონთა.	რა გვარი მამულია.	სად და რა ადგილას არის მამული.
წარბთელი, ეფემია გოგასასული	სამ-სართულიანი ქვითვირის სახლი. ყოველგვარის შენობებითა და მიწითა ზომით 321/2 ოთხკუთხე საყენი.	ქ. ტფილისში, 1-ს განყოფილების 4-ს ნაწილში, სამების ქუჩაზე, სამების ეკლესიის ახლო.
ტომ-მიგირტიზინაძე, ქრისტეფორე სივიტისძე	სამ-სართულიანი ქვითვირის სახლი ყოველგვარის შენობითა და მიწითა ზომით 6341/2 ოთხკუთხე საყენი	ქ. ტფილისში, 2-ს განყოფილების 12 ნაწილში, ნიკოლაევის ქუჩაზედ ჩუღურეთში.
შვიდისსკისა, ნატალია ივანესასული	ერთ-სართულიანი ქვითვირის სახლი ყოველგვარის შენობითა და მიწითა ზომით 518 ოთხკუთხე-საყენი.	ქ. ტფილისში, 2 განყოფილების 40 ნაწილში, ბაღების ქუჩაზედ.
ბურდულაძე, ალექსანდრე სოლომონისძე	ერთ-სართულიანი ქვითვირის დუქანი ყოველგვარის შენობითა და მიწითა ზომით 600 ოთხკუთხე საყენი.	ქ. ტფილისში, 2 განყოფილების 11 ნაწილში, აგულის ქუჩაზედ.
სულხანაძე, ივანესასული	ა) ერთ-სართულიანი ქვითვირის დუქანი და ბ) ორი სამ-სართულიანი ქვითვირის დუქანი, ორი ორ-სართულიანი და თერთმეტი ერთ-სართულიანი ქვითვირის დუქანი.	ქ. ტფილისში, ა) 2 განყოფილების 7 ნაწილში და ბ) 2 განყოფილების 14 ნაწილში, ჩუღურეთში.
თეთრძე, გლახა შუჭანისძე	ა) სამ-სართულიანი ქვითვირის სახლი თავის სამ-სართულიანი მიშენებულ შენობითა და ყოველგვარის შენობითა და ბ) ორ-სართულიანი ქვითვირის სახლი ერთ სართულიან სამზარეულოთი და იმის ქვეშ მიწით, ზომით 125 ოთხკუთხისანი საყ.	ქ. ტფილისში, 1 განყოფილება 1 ნაწილში, დავიდოვის ქუჩაზედ.
პავლიევი, იაკობ სიმონისძე	ორ-სართულიანი ქვითვირის სახლი შენობებითა და მიწით, ზომით 72 ოთხკუთხე საყ.	ქ. ტფილისში, 1-ს განყოფილების 5 ნაწილში, ნემეცების ქუჩაზედ.
ტყეშელაშვილი, მანა კობიევისასული	ერთ-სართულიანი ქვითვირის სახლი მიწით, ზომით 18 ოთხკუთხე საყ	ქ. ტფილისში, 2-ს განყოფილების 12 ნაწილში, ჭავჭავაძისძე.
სტანოვი, ვნ. მისაილ შატალისძე	სახნავი მიწები, სამკვარი ადგილები და ტყე, ზომით სულ 2074 დღიური 420 ოთხკუთხე საყ.	თელავის მაზრის სოფ. შემოხრდაშინში, ასლ დაბაში და ას-შენში.
ანსაზი, ვნ. ირაკლი ალექსანდრესძე	სახნავი და სათიბი ალაგები და სავანახე ალაგი (ნაფურხარი) ერთ სართულიანი ქვითვირის სახლი ერთი და ხე-ხილიანი ვენახი, ზომით სულ 177 დღიური 7 ოთხკუთხე საყ.	ქ. ტფილისის მაზრის სოფელ თინგვადში.
ხადაგოვი, ვნ. იასე ქაიხოსროსძე	სახნავი, სამკვარი და სათიბი მიწები და ტყე, ზომით სულ 212 დღიური 150 ოთხკუთხე საყ.	ტფილისის მაზრის, სოფელ ბორბაღოში და რუმისში.
ქრისტაველი, რაფაელ და იოსებ დავითის ძენი	სახნავი და სათიბი მიწები ტყით, ზომით სულ 900 დღიური.	თიანეთის მაზრის სოფ. ბორბაღოში.
ქრისტაველი, ვნ. გიორგი (კიაზმა) გიორგის ძე	სახნავი, სათიბი და სამკვარი მიწები ტყით, ზომით 800 დღიური.	თიანეთის მაზრის სოფ. ბორბაღოში.
ბუბუთაძე ვნ. დავით მელიქიძისადავის ძე	სამკვარი მიწები ტყით და ხე-ხილიანი ვენახი, ზომით 208 დღიური 378 ოთხკუთხე საყ.	ტფილისის მაზრის სოფ. წყნეთში.

სახელი და გვარი მამულის პატრონთა.	რა გვარი მამულია.	სად და რა ადგილას არის მამული.
შაღიფაძეები: კნ. კოსტანტინე როსტომის ძე, ნიკოლოზ, გიორგი, მისაილ და მართა დიმიტრის ძენი და კნეინა საღიფაძე შანტლეიძის ასული	სახსნავი, სათიბი და სამოკავრი მიწები და სე-სილიანი კუნასი, ზომით 1446 დღიური 2294 ოთხ-გუთსე საყენი.	გორის მაზრის სოფ. სკრაში.
ბაბაჯი, ანდრია მისაილისძე	სახსნავი და სამოკავრი მიწები ტყით, ზომით 10 ა დღიური 320 ოთხ-გუთსე საყ.	ტფილისის მაზრის სოფ. ეგრტისში.
შანტლეიძე, ოტია გიორგის ძე	სახსნავი მიწა, ზომით 80 დღიური.	თიანეთის მაზრის სოფ. ბაკნანთ-კარში.
გარემიძე, ივანე ჰატის ძე.	სახსნავი მიწა, ზომით 11 დღიური 2230 ოთხ-გუთსე საყენი.	გორის მაზრის სოფ. თორთისში.
ბარათაშვილები: კნ. იოსებ, გიორგი და დავით, კნეინები: მარიამ და ბარბარე ივანეს ძენი.	სახსნავი და სამოკავრი მიწები, ზომით 536 დღიური, 1920 ოთხ-გუთსე საყ.	ტფილისის მაზრის სოფ. კამაღლაში.
თარხან-მოურავი, კნეინა მარიამ ბიძინას ასული	სახსნავი და სათიბი მიწები ტყით, ზომით სულ 545 დღიური, 1645 ოთხ-გუთსე საყენი.	გორის მაზრის სოფ. ცხვერში.
ამილახვრები: კნ. ივანე და კნეინა ელისაბედ თეიმურაზის ძენი	სახსნავი და სამოკავრი მიწები, ზომით 151 დღიური 175 ოთხ-გუთსე საყენი.	გორის მაზრის სოფ. ნაწკეტში.
სახსნავი, გიორგი ქიტისას ძე	ერთ-სართულიანი ქვითაგირის სახლი მიწით, ზომით 80 ოთხ-გუთსე საყენი.	ქ. ტფილისში, 2-ს განყოფილების 11 ნაწილში, აკაკის ქუჩაზე.
ადამაშვილი, გიორგი ადამის ძე	ერთ-სართულიანი ქვითაგირის სახლი ერთ-სართულიანი მიწებებით და მიწით, ზომით 90 ოთხ-გუთსე საყ.	ქ. ტფილისში, 1 განყოფილების 1 ნაწილში.
საყვარელიძე, მინდორ შუჭის ძე	სახსნავი მიწა, ზომით 25 დღიური 600 ოთხ-გუთსე საყ.	გორის მაზრის სოფ. შუგთში, ცოცხნარში და ზინდისში.
ვართანოვი, მინას მანუგას ძე	ერთ სართულიანი ქვითაგირის სახლი ზედ მიწებზეუ სახლით და მიწით, ზომით 57 ოთხ-გუთსე საყ.	ქ. ტფილისში 2-ს განყოფილების 13 ნაწილში, ჭავჭავაძეში.
მესტივეი, სადის ოსმანოვი	ორ-სართულიანი ქვითაგირის სახლი ზედ მიწებზეუ ერთ სართულიანი სახლით და მიწით, ზომით 547 ოთხ-გუთსე საყ.	ქ. ტფილისში, 1 განყოფილების 9 ნაწილში, ბოტანიკურ ბაღის მასლობლად.
მირიანოვი, ნანა დავითის ასული	სე-სილიანი კუნასი, ზომით 1,440 ოთხ-გუთსე საყენი.	გორის მაზრის სოფ. ხიდისთავში.
დუანაგოვი, ივანე ივანის ძე	ორი სე-სილიანი კუნასი, ზომით 1 დღიური 1,800 ოთხ-გუთსე საყ.	გორის მაზრის სოფ. ცხინკალში.
პოტუბნია, ვასო ივანეს ძე .	კუნასი, ზომით 3,600 ოთხ-გუთსე საყ.	გორის მაზრის სოფ. ჰატარათაძეში.
კახნაძე, კნეინა მართა მისაილის ასული	კუნასი, ზომით 3 დღიური.	სიღნაღის მაზრის სოფ. კარდნასში.
კახნაძე, კნ. გიორგი ნიკოლოზის ძე	კუნასი, ზომით 1 დღიური, 1,200 ოთხ-გუთსე საყენი.	სიღნაღის მაზრის სოფ. ბაგურცხეში.